

In memoriam

Montágh Imre (1935–1986)

Montágh Imre vajon a *saját halálával* halt meg?

Mi volt az az iszonyat, döbbenet és zavar, ami majd' mindannyiunkat elfogott, mikor meghallottuk: Imre kórházban van, az intenzív osztályon.

Rilke szerint tőlünk, a modern civilizáció embereitől nemcsak saját életünket veszik el az elszabadult – elszabadított – technikában testet öltő démonok, hanem saját halálunkat is. Ápolnak, életben tartanak, mikor már rég *túl* kellene lennünk. Vagy éppen ellenkezőleg – idő előtt áttaszítanak a *seholba*. (Ez a *sehol* – *egy angyalnál lesz valahol* – reménykedik Paul Klee egyik kétsoros versében.)

Nem tagadjuk: sokszor élünk át megkönnyebbulést egy halálhír hallatán. Talán aki nekünk legkedvesebb volt, éppen az halt meg, hosszú élet végén, átszenvedett évek után – melyek, ha közel voltunk, nekünk is szenvedést hoztak – és mi felsóhajtunk: *jobb neki így*, megszabadult. Mennyi ebben az önzés? Mennyi a gyilkos indulat: így nem kellesz nekem? Nem tudom – nem tudhatjuk; a vizsgálat egyelőre elmarad.

De Montágh Imre esete más. Rejtély. Nyugtalanító. Mi történt? Hogy történhetett?

Imre Kassáról, egyheti – (ingyenes) a magyar nyelvel és beszéddel törődő – munkából érkezett – úgy tudjuk – aznap hajnalban. (Mindenesetben elment egy hétre Kassára.) Szombat volt. Autóval jött, ő vezetett. Hétfőn Ausztriába készült, feleségével, egyheti nyaralásra. Szombat délután autóba ültek feleségével, hogy elbúcsúzzanak Nelly édesanyjától, az ausztriai út előtt. A kismarosi ház előtt magasan van az úttest. Imre – feltehetőleg – nem húzta be a kéziféket. Ahogy Imre lejött az útról a kapu felé, a kocsis halkan gurulni kezdett, majd megbillenve ráesett Imrére. Mi indította el az autót? Egy mellette elsuhanó autó szele? Ha Imre már két lépéssel előbbre van... ha az autó kereke egy pillanatra valami kövön elakad, vagy kis gödörben... ha a kormány

nem ebben a szögben van az úttest széle felé fordítva... ha két tizedmásodperccel később kezd gurulni...

Véletlenek. Vagy a véletlenek eresztékeiben ott bújik meg: a sors? Előző órái mivel teltek? Pihent volt? Kimerült? Életöröme, melyet oly sokszor – kihívóan? – hangoztatott, milyen (mindnyájunkban meglevő) feszültségeket s öröket fedett?

Emlékszem: közös apai barátunk, Török Sándor halálakor Imre megrovóan mondta:

– Az öregről kellene írunk, s mi most is csak *magunkról* beszélünk! (Többen együtt emlékeztünk Török Sándorra a Gyermeink hasábjain.)

Próbálok ezt a hibát most elkerülni.

De nem sikerül.

Gyenge vagyok.

Nem Imre képe tolu elém – hanem emlékeim Imréről.

Az elmúlt harminc évből a legtöbb időt tanítómestereknél – vagy nagy tanítómesterek tanítványainál – töltöttük együtt. Török Sándornál sokat találkoztunk, az ő varázsa vonzotta ide Imrét – és mindaz, ami átcsillámlott ezen a humorral átszőtt, ihletett személyiségen: az egész zsidó–keresztény, görög–latin múltat – sőt: az egész emberi múltat – felvállaló, jövőt kereső hit? Török Sándor az 1861-ben, Kraljevecben (Ausztria-Magyarország és Horvátország szögletében) született Rudolf Steinert vallotta mesterének (és persze, rajta keresztül a mesterek sorát, Assisi Szent Ferencen át – az isteni mesterig). De – úgy látszik – ez a mester, illetve tanítványa nem volt szűkkeblű. Török Sándor közvetített ki minket – 1959-ben? – Kontra Györgyékhez, hogy ott egy másik nagy tanító: Karácsony Sándor életművével (társaslélektanával) ismerkedjünk meg. Aztán újra egy egész más atmoszféra: Mérei Ferenc körei; ahol ugyancsak mindaz otthonos volt, amit e század a hetvenes évekig pszichológiában – de mondjuk tágabban: a növekvő és folyton változó – változható – emberrel kapcsolatos tudományokban el tudott mondani. Gyógypedagógiai, orvosi és pszichológiai szempontok; – gyermektanulmány és ember-tanulmány (s

innen már: a gondolható legszélesebb kitekintés emberre és világra a folytonos megismerés és újra megismerés igényével): ez egyben mindhárom kört jellemezte.

Ezek a tanítók és ezek a tanítások vonzották Montágh Imrét.

És az a hely, ahol az ember kísérletet tesz arra, hogy szerepet játszva legbensőbb lényege szerint nyilvánuljon meg – bár ez manapság egyre halványabban sikerül: a színház. Hely és alkalom: színház és bábszínház, színház és pszichodráma, színház és beszéd, gesztusok. Megtisztítani az utat e benső megnyilvánulások előtt, hogy őszinték, hogy valódiak lehessenek: ilyesmi volt Montágh célkitűzése; beszédjavítás, és a taníthatatlan metakommunikáció és gesztusvilág tanítása . . .

Mi ez a legbensőbb, kinyilváníthatatlan titka az embernek, melyek kinyilatkoztatására mindig újra kísérletet tesz? És *hogyan* kell ezzel kísérletezni?

Hogyan kell: embernek lenni, magyarnak lenni, zsidónak lenni, kereszténynek lenni – va-

lóban és teljesen, nem tagadva, hanem élve az életet a maga mai – legmaibb – megoldhatóan konfliktusaival? Nem hazudni; magunkhoz eljutni és a másikat nem bántani – hogyan? Apának lenni (igazi, jó apának), tanárnak lenni, gyógyítani – azaz: *felmőtnék* lenni, miközben nem tudok kijutni gyerekségemből, kamasz- és ifjúkoromból (tán nem is akarok) – mindezt: hogyan?

Ezek voltak Montágh Imre kérdései.

E kérdések idicidézhetők. Fergetegecs humora, színészi ábrázolóereje, viccei, anekdotái, utánzó, imitatori csúcsteljesítményei nem. (Mondják: még a kórházi ágyon is tréfált, amíg megtehetette. S mindvégig: *tartotta magát* öntudatának erejével – búcsúzott az élettől és készült a halálra. S majd az altatók hozta álomban: arcán valami szigorú vonás jelent meg – mintha befelé figyelne?)

Belénk égette magát nyugtalanító halálával.

Ez volt utolsó, számunkra még megfogható nagy erejű gesztusa?

Vekerdy Tamás

Irodalom

Határ Győző: Éjszaka minden megnő

Mi lenne, ha...? Ez a science-fiction egyik alapkérdése. Mi lenne, ha az ember meghódítaná a világűr? Mi lenne, ha idegen lények érkeznének a Földre? A fantasztikus irodalom, a sci-fi válfajai egyfajta feltételes módban íródnak, amikor a „mi lenne, ha...?” kezdetű kérdésekre válaszolnak. Gyakori a kérdések között az, amelyik az emberiség világkatasztrófáját firtatja: mi lenne, ha elpusztulna az emberiség; persze nem teljesen, hiszen valaminek-valakinek maradnia kell – különben nem lenne regény.

Határ Győző könyve külföldön már franciául és magyarul is megjelent, s most, a Magvető Könyvkiadó jóvoltából, már az itthoni olvasók is élvezhetik – (avagy borzonghatnak rajta) –, filozofikus szándékkal, s egészen eredeti módon közelít ehhez a kérdéshez. A francia kiadás „metafizikai fantasztikus regény”-

nek nevezi – a magyar nyelvű kiadás megjelölése: „absztrakt regény”. Mindkét meghatározás telibe talál, a mű ugyanis elvont metafizikai spekuláció parabolisztikus megjelenítése. A regény műfaját maga az író is megkérdőjelezte a magyar kiadáshoz írt utószavában – egyúttal frappánsan jellemezve is művét: „De regény-e vajon? Regénnyé teljeshedhetnek-e az ilyen spekulatív, pseudo-metafizikai absztrakciók? Lehet-e regény háttere, alapszöveve ez a statikus mozdulatlanság? Ez a – Chirico világára emlékeztető – holtkor, amelyben a romantika zaklatottsága érvényesül s a bölcsélet higadtsága nyomokban sem fedezhető fel?”

Természetesen: lehet. A kérdés, melyre a regény feleletet ad – ha a science-fiction sémájába próbálnánk meg belegyömöszölni a történetet, a következő: mi volna, ha – egyik pillanatról a másikra – a Föld valamennyi lakosa elpusztulna, rejtélyes okból; egyetlenegy ember kivételével? Ez az egyetlenegy ember, a Kiválasztott, Archie Dumbarton, a londoni kisember, akinek legfőbb szenvedélye a barká-